

kisebb kategóriájának. Stortz alkalmazása folytán teljes munkaidejét az udvarnak volt köteles szentelni, magánmunkálatokat nem vállalhatott.

A formai változáson átment nyomdában a munkák a következő évek során a megszokott mederben haladtak. Itt jelentek meg a színházban előadásra kerülő darabok, az ügymenethez a különféle nyomtatványok, a zenekar használatára úrlapok, kottafüzetek, meghívók, jegyek stb.

Az 1810. évtől kezdve a nyomdász-család gondjai enyhültek. Babette nevű lánya a kismartoni színházban énekesnői állást kapott. Az ifjabb Stortz, miután apjánál kitanulta a nyomdászipart, a hercegtől engedélyt kapott arra, hogy Sopronban nyomdát létesíthessen.¹⁵

1812-ben a nyomdában az apa egy fiával — aki a szedői munkát végezte — és egy segéddel dolgozott. A gyermekek felnövekedésével Stortz helyzete némileg javult. A napóleoni háborúkat követő általános drágulás a hercegi udvarnál is erősen érezteti hatását. Több alkalmazottnak mondanak fel, Stortz üzemi helyisége is veszélyben forog. Mentsége csupán az, hogy a közlő országgyűléssel kapcsolatban számos nyomtatványt, borpincei és konyhajegyet kell sürgősen elkészítenie. A herceg méltányosságból a volt Salai-házban jelöl ki családja számára szűkebb lakást és a nyomda részére egy helyiséget.¹⁶ Itt azonban a zsúfoltság miatt nem tud dolgozni, felszerelési tárgyai szerteszét vannak, nagy nyomógépe is elhanyagoltan, hozzáférhetetlenül fekszik.

Újabb takarékosságok következnek. A pénzügyi tanács a Salai báró féle házat uradalmi lakásokká kívánja átalakíttatni. Stortz gépészfiaát Kismartonból Eszterházára helyezik; Stortz mester részére a város külterületén a hercegi majorban biztosítanak szállást a nyomdával együtt.¹⁷ A nyomda azért így is működik, Stortz egy 1814. évi kimutatás szerint évi 416 frt. javadalmazásban részesül.¹⁸

A Stortz-család a későbbi években még jobban összeforrt az udvarral. Nemesak könyvnyomtatás iránt volt érzékük, hanem a művészetek iránt is. Therese Stortz énekesnőként ment nyugdíjba, míg Babette Stortz 1816-ban a kismartoni színház ünnepelt alténekesnőjévé lépett elő évi 400 frt. javadalmazással.¹⁹ Az ifjabb Leopold Stortz a hercegi színház tenoristája lett.²⁰

VALKÓ ARISZTID

A Pécsi Tárogató két száma. A sajtószabadság, 1848 márciusának egyik fontos eredménye, erőteljes lendületet adott a magyar sajtó ügyének. KERESZTY István találó hasonlattal írja 1848-ról, hogy „ebben a forró esztendőben, mint a lázbeteg érverése, egyszerre magasra szökött az időszakai sajtótermékek száma”.¹ Nem sokkal a márciusi események után jelent meg a német nyelvű, de magyar szellemű *Pressfreie Flugblätter* is.² A KNEZEVICH pécsi nyomdász által korábban, még 1832-ben tervezett *Fünfkirchner Intelligenz Wochenblatt*ról csak tudomásunk van, kiadásáról semmi adatunk nincsen,

¹⁵ . . . „privilegiums zur Errichtung einer Buchdruckerey in Oedenburg verfassen lassen solle . . . Eisenstadt, am 19-ten März 1810 . . .” Uo. XXXVI. 2753.

¹⁶ . . . „baron Salaischen Hause könnnte Stotz eingeräumt werden . . . allwo seine Familie sich wenigstens im Winter einschränkte . . . 1811 . . .” Uo. fasc. XXXVIII. 2873.

¹⁷ . . . „im Maverhofe . . . wohincin die Buchdruckerey kont beziehen . . . 1812 . . .” Uo. fasc. XLI. 3046.

¹⁸ Uo. fasc. XLIV. 3203.

¹⁹ Uo. fasc. XLV. 3242.

²⁰ Uo. fasc. LII. 3641.

¹ *Magy. Könyvszle.* 1914. 126. 1. L. KARDOS Emilia: *A pécsi német sajtó és színészet története.* Pécs, 1932. 17. 1.

² KARDOS: *i. m.* 18. 1.

PECSI TAROGATÓ.

Adás is, míg egy időzaki lap fenállhatásának reménye iránt magunkkal számot vehetünk; a fenebbi cím alatt alkalmilag helybeli körülményeinkből a pécsi német újsághoz mellékleteket ragasztandunk.

Czélunk: kikelni a visszaélések ellen, hogy azoktól körünkben megtisztítsunk a közügyet; és lerántani a felerősödő incompetenciát, hogy a hivatott képesség ne legyen kénytelen más-körbe kivül vesztegelni.

E szerint csak azoktól, kik a közügyet kezelik, vagy kezelni akarják, függend: hogy tárogassunk, vagy hallgassunk.

Kívánjuk, hogy hallgathassunk.

Pécsett 1848-ik május 31-én.

Másoknak rettentő példájára!

Városunknak f. hó 28-án kezdődött tisztujtán három nap alatt bevezetett. És mi felkiáltottunk: adál uram új tanácsot, csak legyen közsémet benne! —

Hogy azonban e rejtélyes sóhajításunk megértesse; tekintőnk kicsé vissza az előzményekre, melyek városunkban párokat keletkezettének.

Még a mult évtizedben kezdett városunkban egy egyén szerepelni, kinek az akkori tanács vételekélül az talála megmutatni, hogy ő bizonyos árva vagyont nagyon is elkezelt; és ki viszonzásból a tanács ellen azt demonstrálta, hogy a város javát büntlenül, dolgait pedig hanyagul kezeli. A felsőbb vizsgálatokból kivilult, hogy mind a két-tök igaz volt.

Aidinger urra előbb került az executio; és neki sikerült abban a néppel csupa bosszualist láttatni; és magát annál inkább ártatlannak hitetni el: mert ezután még erősebben tört a tanácsára, melynek több tagjai ellen különben is hangosan nyilatkozott az elégetlenség.

És miután a régi lábatlan rendszerben a lakosság türelmét kifárasztott hosszú vizsgálatok amugy fél véget értek; és Somsich királyi biztos részint a vizsgálat alatt kimult, részint annak következtében felfüggesztett tanácsnokok helyét betöltendő tisztujtást tartott: Aidinger ur magát glóriában láttatá; — azonban főbíróvá még sem lett. És hogy tetemesen documentévalt multja miatt a candidatióból ki nem maradt, azt leginkább igen igen alázatos kéréseinek, és részben azon combinationnak köszönhető: miszerint a nép gyanujának eltávolítására alkalom szándékoltatott neki adatni a felfüggesztett tanácsnokok elleni perek befejezésére közvetlen befolyani. Így lón a városnak fötgyésze. És mi lestük buzgósága gyümölcseit! Ő azonban azzal lepett meg bennünket, hogy semmit sem tett; és hivataloskodását azzal tette örökre emlékeztessé, és a crimen stellationatust „csillagosságá bün” né magyarította. (ajánljuk ezért a tudós fárasság illető osztályába!) Egyébiránt az újabb időben azt mégis megmutatni, hogy igen időnos ember, és tud kacsingatni a népszeszellyel, például a zsidó, és legelő, ugyben; és el tudja találni, mikor szereti a nép, ha azt mondják neki: e tanácsnak senki sem tar-

tozik engedelmeskedni, mert törvénytelen; (természetes, hogy Aidinger ur, néha e tanácsal együtt kérte megjelletni, a fötgyészeget törvényesen fogadja el!?) Illogy őt a tanács ez ártatlan multságért megactiozta, és az actionak az fötgyésügyministere is helyét látta; ahaz neki annál kevésb köze: mert népszeszellege még az actionak is nyakára nőtt, és ő egyenesen annak daczára tegnapelőtt polgármesterré választatott.

Az intelligencia ugyan — ide érve a megyét is — csatlakozva a városi tisztább látás polgársággal Aidinger urat a ministerileg is helyezett actionak okai miatt erősen megjelletni kívánta; nem vélte pedig kivált általa bármellyik elnöki szeket betölthetni: mert pártunk oly egyéneket keresett, kik nemcsak tökéletes fötgyészeget tanusítottak a diadalmas ideák iránt, hanem kiknek csak hatáskör kell, hogy pangó városunkat oly községi szemmel kifejtésére vezreljék, mely értelmiség, és rendszertelen vonzó példát tüntessen fel; már pedig erre Aidinger ur muljában kezsességét, és személyében kezsességét nem talált. — Azért volt tehát kénytelen Aidinger ur magát ámitásokkal ráhízelegni a külvárosi népre, mert látta, hogy az intelligencia felfogva hivatását, nem azt, ki magát feltolja, hanem elismerése szerint emeli ki embereit. És azért kellett úgyszólván azokat elfogadnia, kik minden áron hivatalt kerestek; és ilyenek is oly kis számmal találkoztak, hogy a kapitányt, fötgyezőt, és mintegy három tanácsnokot tőlünk is kénytelen volt költsön elfogadni; és hihetőleg többet is elfogadandott, ha azok határozottan ki nem nyilatkoztatták, hogy vele semmi árt nem szolgálnak.

Egyébiránt a mi igaz, igaz: Aidinger ur bennünket tökéletesen lefozott. Még mi a törvényszerűség partjainról capacitálunk a túlaradásra ámitolt balthiedelmet; ő magát bevete az általa felzaklatott rohaba, és csakugy nevetett bennünket, kik merevségét szájtató megütközéssel hámultuk.

Es mennyi ügyességgel kezelte szerepét! — Hogy az új tanácsot a régiből beamaradt néhány taggal depopularizálja, érdekes felolvasásokat tar-

és egyetlen száma sem maradt fenn.³ Az 1848. április 5-én⁴ meginduló *Pressfreie Flugblätter* azonban életképesnek bizonyult. Már május 12-én címet változtatva ugyan, *Fünfkirchner Zeitung* címmel, de továbbra is NEUWIRTH Ernő Adolf, a Verőcéről Pécsre

³ Uo. 15—17. l.

⁴ Helyesbítendőnk kell KARDOS adatát. A *Pressfreie Flugblätter* első száma, amely a Pécsi Egyetemi Könyvtárban van meg, a fenti keltet viseli.

került újságíró kiadásában és szerkesztésében jelent meg, szintén félfves terjedelemben hetenként kétszer.⁵

NEUWIRTH pécsi német újságjának cikkei hozzáértő, művelt, liberális gondolkodású, szerkesztőre vallanak, aki tisztában volt a sajtó társadalmi és politikai szerepével. „Die Journalistik muss auf die Gestaltung der Dinge einen mächtigen Einfluss haben”⁶ írja a *Pressfreiheit und Pressgesetz* című vezércikkében, amely a lap első két számában jelent meg.

Ugyanebben a cikkben METTERNICH rendszeréről szólva NEUWIRTH megállapítja, hogy ez a rendszer, ... das[!] Hass z wischen den Nationalitäten nährte, die uns natürliche Bruderliebe nicht zum vollkommenen Durchbruch kommen liess”.⁷ Magával a rendszer megteremtőjével kapcsolatban pedig a következőket mondja NEUWIRTH: „... der Mann der einen politischen Tod in den Völkern hineinbringen wollte, ist jetzt ohrmächtig niedergeschmettert und auf allen Lippen hört man mit Abscheu seinen Namen „Metternich” aussprechen.”⁸

Bár az újság példányszámát és előfizetőinek számát illetően nincsenek adataink, szinte bizonyosra vehető, hogy a *Fünfkirchner Zeitung* beváltotta a hozzáfűzött reményeket, mivel május 31-től magyar mellékklappal is megtoldotta NEUWIRTH. Erről a *Pécsi Tárogató* című melléklapról mind ez ideig csak a *Pesti Divatlap* melléklapjának, a *Nemzet*nek *Fővárosi tárogató* című hírovtatóban közöltekből tudunk.⁹ A pécsi újsággal kapcsolatban itt a következő olvasható: „A jó irányú Fünfkirchner Zeitung mellett magyar mellékklap is fog megjelenni Pécsi Tárogató cím alatt. Próbaszáma az új pécsi tisztkart ugyancsak megeibálja.”¹⁰

NEUWIRTH német újsága és annak magyar mellékklapja vélhetően népszerű volt Pécsen, s egyre jobb üzletnek is bizonyulhatott. E feltevés mellett szól, hogy WEIDINGER Alajos pécsi könyvkereskedő¹¹ június 11-ével átvette a lap kiadását és tulajdonát, lekötve rá minden ingó és ingatlan vagyonát. NEUWIRTH maradt azonban továbbra is a lap felelős szerkesztője.¹²

A pécsi német újság mottója ez volt: „Für Freiheit! Volk und Vaterland.”¹³ SZINNYEI József ezeket az elismerő szavakat írta a 48-as pécsi újságíró munkájáról: „Neuwirth jeles politikai képzettségét tántoríthatatlan hazaszeretettel párosította.”¹⁴

A közelmúltban a *Fünfkirchner Zeitung* eddig fel nem lelhetőnek vélt magyar melléklapjának, a *Pécsi Tárogató*nak két, csaknem teljesen ép száma került elő a Pécsi Egyetemi Könyvtár egyik kolligátum-kötetéből.¹⁵ Az egyik szám éppen az a sorszám-

⁵ *Uo.* 18–19. l.

⁶ *Fünfkirchner Zeitung* Nr. 2. L. KARDOS: *i. m.* 19. l. A forrás megjelölése azonban nyilván téves, mivel a fenti vezércikk a *Pressfreie Flugblätter* első két számában jelent meg.

⁷ *Pressfreie Flugblätter* Nr. 1. — Kiemelés NEUWIRTHTÓL.

⁸ *Uo.*

⁹ VÁRADY Ferenc szerint a *Pécsi Tárogató* a Nemzeti Múzeumban nincsen meg. *L. Baranya multja és jelenje.* 1. köt. Pécs, 1896. 427. l. — A legújabb 1848-as sajtó-bibliográfia a *Nemzet*ről fenti hírére hivatkozva bizonyítja a *Pécsi Tárogató* létezését, és megjegyzi, hogy példány belőle nem található. L. KEMÉNY G. GÁBOR: *Társadalom és nemzetiség a szabadságharc hadi lapjaiban.* A sajtóbibliográfiát összeállította BUSA Margit. Bp. 1957. 131. l.

¹⁰ *Nemzet*. 1848. jún. 11. 736. l.

¹¹ WEIDINGERTŐL ismeretes, hogy szíves-örömmel támogatta a magyar irodalom ügyét is; a negyvenes évek elején, 1843-ban ő fedezte BALOGH Károly *Pécsi Aurora* című almanachjának kiadási költségeit. *Vö. Magy. Könyvszle.* 1957. 173. l.

¹² KARDOS: *i. m.* 22. l.

¹³ *Pressfreie Flugblätter* Nr. 1. és SZINNYEI József: *Hírlapirodalmunk.* Vasárnapi Ujság. 1865. 646. l. KARDOS: *i. m.* 18. l.

¹⁴ *Vasárnapi Ujs.* 1865. 646. l. L. KARDOS: *i. m.* 23. l.

¹⁵ 66 524 rakt. sz. (Coll. 29.) — A tipográfiai elemzésben BORSY Károly nyújtott segítséget.

PÉCSI TÁROGATÓ.

Szám

Pécs 1848. Junius 11-én.

19.

Kit kívánunk mi követül?

Nagy czél előtt állunk Polgártársak! — Legyen hát egység, és a közügy szeretete minyájunkkal.

A jövő nemzetgyűlésnek roppant feladat jutott. Neki kellend a kiküzdött jogok alapjára felállítani jövendők nagy épületét, melyben e nemzet anyai hánykodás, és szenvedés után megpihenve új erőre időlhessen a beállható veszélyek ellen; s neki kellend a meghajolt, és felemelkedett érdekeket egy közérdekbe úgy beolvastani, hogy hazánk drága szabadsága a nemzetegység alapján erősen és mindörökké megállhasson. — És e nagy feladat megoldásában munkás lesz a mi követünk is. Hazánk összes java kívánja hát, hogy jól válasszunk.

Es e hó 18-án megválasztandó követünk lelki képzettségével, és keble érzelmeivel képviselendő Pécs városa összes lakosságának műveltségét, és hazafiságát a nemzet színe előtt; ő építend a nemzet javán a mi dicsőségünkre; és ő kockázt is vevendhet a haza sorsa felett a mi városunkra. — Városunk becsülete megkívánja hát, hogy jól válasszunk.

Emberünk dicsőségben a miénk lesz ugyan, de tetteiben, érdemeiben a Hazáé!

Hallgassatok hát meg néhány őszinte szót; és aztán tegyetek úgy, hogy gondoskodva legyen magatokról is, és ember jusson a hazának is.

Mi jól tudjuk hogy a többség közelmúlt tisztújításunkon Aidinger uré volt; azonban még sem hisszük, hogy azzal Junius 18-án úgy akarjon, vagy fogjon rendelkezni, miszerint követte ő választásék.

Ezt nem akarhatja Aidinger ur, mert neki itt kell maradni, hogy adott szavát; miszerint a megválasztás melőlőbb vissza csatoltatni, és az árvalót a városnak egyéb bonyolult dolgaival rendbeszedni ígérte, beválthassa; és nem akarhatja őt követte választani azon többség, mely polgármesterré oly reményben választotta meg, hogy a városnak nagy perci csak úgy foznak hamar, és jó sikerrel befejeztetni, és a lakosság terhein is úgy leend könnyítve, ha Aidinger ur kezében lesz a hatalom; mert hogyan használhatna ő a városnak, ha követte választatván, három egész esztendőre le kelene mondania a város dolgairol? —

Az ember magát kétféle nem szakíthatja. — Es egy követnek, ha jó követ mellette egy polgármester nagy kötelességeit is teljesíthesse. — Marad-

jon hát Aidinger ur itthon, és vezesse — mint ígérte — a város dolgai. —

Ne is higye senki, hogy Aidinger urnak azért volna szükségés követül felmenni, mert neki a város dolgai iránt a ministeriummal is van vegezni valója. — Es nem igaz, ez ámitás, a ministeriumnak elég gondja van az országgal, és azért van a Tanács, hogy a város dolgaiat ő vegezze; már pedig Tanácsunk, ha istenerővel bírna is, magára nem vállalhatja a kezességet az iránt, hogy mit Aidinger ur ígert, azt nélküle vagy helyette ő létesítse.

De ha mégis azt hinné valaki — mi ugyan nem hisszük — hogy városunknak nagyon olyan dolgai is, melyeket követünknak kellend elvégezni; akkor ám vegyük ezt is tekintetbe, és válasszuk meg azt, körül mindnyáján megvagyunk győződve, hogy képes leend szolgálni a hazának, és fog, ha kell, tenni a városért is; de azt, ki az itteni ügyek vezérletét magára vállalta el nem ereazhatitek. Azért hát legyen követ Csacsinnovich Endre, és maradjon itthon Aidinger polgármester ur.

Igen Aidinger urnak itthon kell maradnia; mert vagy nincs, vagy van rá szükség mint polgármesterre; — ha nincs: akkor miégt vállalta el hivatalát; ha pedig van: akkor el sem szabad mennie. Legyen hát ő itthon, hogy teljesíthesse ígéréit; és küldjük követül Csacsinnovichot, hogy Pécs városa büszke lehessen követére!

Szükség esetére fentartjuk még e tárgyra vizsaszaterné.

Másoknak rettentő példájára.

Jó reggelt Polgármester ur!

Kérjük ne sajnálja fáradságát, mert jón ide a sorompóba. Conversáljunk egy kissé.

De előre kikérjük ne vegye rossz néven ha őszinték leszünk, mert lássa édes ön! nekünk valami nagyon nyomja szívünket, s azt ki kell találnunk. Különböen oldalunkon furán keresztül magát.

Igaz ugyan hogy a kandság férfiakhoz éppen nem illő, de hiába mi gyarlóságunkról nem tehetünk.

Mert mióta a Lucifer látkörünkön megjelent, s fényes dőben szövéteket gyujtva tárogatói haszon felkiáltott „Legyen világosság, anyira megkedvelteté velünk a világosságot, miszerint eltenáthatlan vőgyat érezünk magunkban hogy azt

nélküli első szám, amelyet a *Nemzetor* mutatványszámmak nevez, a másik a június 11-i szám. Ez utóbbi a 19-es sorszámot viseli, amely nyilván a főlap sorszámozásának felel meg, éppúgy mint lapszámozása, amely szintén a főlapéhoz igazodott.¹⁶

¹⁶ Az első szám lapszámozása: 1—2, a június 11-é: 83—86. — DEZSÉNYI Béla közlése szerint számtalan példa van rá, hogy a melléklap önálló sorszámozással indult, s csak utóbb, „menetközben” vette át a főlap sorszámozását, és ugyanígy arra is, hogy a melléklap oldalait a főlap oldalaihoz számozták.

Külső megjelenését illetően a lap félvérét alakú (21×27 cm). A papírnagyság azonban eredetileg nagyobb lehetett, mivel utóbb, talán a kolligátum kötésekor, körülvágták. Ennek következtében a június 11-i számban a cím utolsó betűjének ékezeze megcsönkült.

A lap tördelése és szedése egyaránt tipográfiai gondosságról tanúskodik. A szöveg két hasábra törtelt, a tükör szélessége kb. 39, magassága 54 ciceró. A lapfej címsorának szedése mindkét számban korabeli kövér antiqua verzál, a cím végén ponttal. Ez a típus nemegyszer előfordul a Lyceum nyomda más kiadványainál. A június 11-i szám lapfeje bizonyos eltérést mutat az első száméhoz viszonyítva. Az első szám címsora alatt csupán vékony, kettős aláhúzás, ún. dupla finomlénia van, és közvetlenül ezalatt a beköszöntő szöveg kezdődik, kövérbetűs kezdőszó vagy egyéb tipográfiai kiemelés nélkül. A június 11-i szám lapfeje már lapszerű, tehát fejlettebbnek mondható. A szöveg szedése az első számban végig egyforma, nélkülöz minden nyomatékösítő tipográfiai kiemelést. Ezzel szemben a június 11-i számban két fő- és egy alcímet találunk hasábközépre zárva. Említésre érdemes, hogy a 86. lapon egy hosszabb cím első sorát teljes hasábszélességben, viszont a cím további két sorát elől két négyzettel behúzza szedték.

A betűk típusa mindkét szám főszövegében keskeny antiqua. Az egyik cikk azonban egyetlen, fraktúr szedésű, rövid, gúnyos német mondatot is tartalmaz. A szövegközi kiemelés a neveknél ritkítással, egyéb szavaknál a főszöveg típusa kövér fokozatának alkalmazásával történt.

A *Pécsi Tárogatót* az utolsó lap alján található jelzés szerint a pécsi Lyceum nyomdában nyomták. Ára három pengőkrajcár volt, s a helybeli könyvkereskedők egyes számonként is, tehát a főlap, a *Fünfkirchner Zeitung* nélkül is árusították. Az ugyancsak az utolsó lap alsó részén levő *Tudomásul* kezdetű hirdetés hívja föl erre a figyelmet.

A pécsi német újság magyar mellékletének céljait az első szám beköszöntője tartalmazza. A szerkesztő a következőkben jelölte meg a *Pécsi Tárogató* mondanivalóját : „Addig is, míg egy időszaki lap fennállhatásának reménye iránt magunkkal számot vehetnénk ; s fenebbi cím¹⁷ alatt alkalmilag helybeli körülményeinkből a pécsi német újsághoz mellékleteket ragasztandunk.

Célunk : kikelni a visszaélések ellen, hogy azoktól körünkben megtisztítsuk a közügyterét ; és lerántani a felerőlködő incompetenciát, hogy a hivatott képesség ne legyen kénytelen hatáskörön kívül vesztegelni.

E szerint csak azoktól, kik a közügyeket kezelik, vagy kezelni akarják, függend : hogy tárogassunk, vagy hallgassunk.

Kivánjuk, hogy hallgathassunk.

Pécssett 1848-ik május 31-én.

Másoknak rettentő példájára!”

A most előkerült két szám cikkei aláírás nélkül vagy „Többen” jelzéssel jelentek meg, és kivétel nélkül az akkori pécsi politikai és közigazgatási élet eseményeivel foglalkoznak. A város ebben az időben heves helyi politikai harcok színtere volt. Május 28—31-én zajlott le a városi tisztújítás, amelynek eredménye — egyebek között a *Pécsi Tárogató* cikkeinek tanúsága szerint is — nem nyugtatta meg a város közvéleményét. „Alighogy az új tisztikar elfoglalta a helyét, máris megindultak ellene a gyanúsítgatások. Azt hirdették, hogy a Tanácsot és tisztviselőket a polgármester elmozdíthatja, a tanácsnokok szólásszabadsága csupán csak fikció stb. Majd azt a hírt terjesztették, hogy a városi erdőket mindenki szabadon használhatja, s a borvámot elengedik. Mindez kohol-

¹⁷ A „Tárogató” cím nem ismeretlen az 1840-es évek magyar sajtójában. Más lapokban inkább rovatcímként szerepel. Például a *Kossuth Hírlapjának* hírvivata : *Tárogató, a Nemzetőré* pedig : *Fővárosi tárogató.*

mány volt, de a szegényebb külvárosi lakosság a szabad erdőhasználatot úgy valósította meg, hogy 400-nál több élőfát vágott ki” — írja ezekről a napokról a város történetének egyik kutatója.¹⁸ Igaz ugyan, hogy a polgárság elégedetlen volt a régi vezetőséggel,¹⁹ mert az új idők változásaihoz mértén maradinak tartotta, de visszatetszést szült az is, hogy aki a leghevesebben harcolt a konzervatívok ellen, AIDINGER Pál, az új polgármester, e tisztét megtartva, jelöltette magát a június 18-i követválasztásra.²⁰

Ez az izgalmi állapot elégedetlen hangú gyűlések és röpiratharcok kíséretében már hónapok óta tartott a városban, amikor a választási csata derekán megszólalt a *Pécsi Tárogató*. Noha az ellenzéki *Pesti Divatlap* mellékletének híre jó irányúnak mondja NEUWIRTH lapját, a *Pécsi Tárogató* egyik cikkéből mégis az világlik ki, hogy a lap a konzervatívok oldalán állt, és a megbukott vezetőséggel érzett együtt.²¹

A június 11-i szám *Másoknak retentő példájára* című cikke AIDINGER polgármestert támadta. Ugyanennek a számnak egy másik cikke hevesen ellenzi AIDINGER képviselővé választását. Helyette a cikk írója CSACSINOVICH Endrét, a főjegyzőt javasolja, kiről másutt azt írja a *Pécsi Tárogató*, hogy „kitünő talentom, ritka igénytelenség, példás jellem”. A lap munkatársai a viták hevében nem vetették meg a személyeskedés kétes fegyverét sem, holott már az első számok emiatt keltették fel a magisztrátus haragját. Az újság egy oldal terjedelmű első száma ugyanis teljes egészében a városi tisztújítással foglalkozik, és felsorolva az új városi vezetőségi tagokat, részletesen ismereti mindegyikük erényét, de főképpen hibáját. Magát a polgármestert a cikk nem kevesebbel, mint sikkasztással vádolja. Jellemző a cikk hangjára, amiként JELLASITS Jánosról, az új főbíróról ír. „... Főjegyző korában, midőn Pest városának a martius 15-ki nemzeti diadal megünneplése iránti lelkes felszólítása a 12 ponttal tanácsülésünkben felolvastatt: ő az ellen óvást jelentvén ki, székét oda hagyta. Különben olly lassan szokott beszélni, hogy ember legyen ki meghallja, noha neki — mint mondják — igen jó füle van. Eddig úgy megszokott a pártok között oldalvást állni, hogy mi lelkünkre mondjuk — soha nem láttuk egészen szemben, vagy háttal, egyébiránt mint praeses talán megláttatja egész homlokát.”²²

A maró gúnnyal fűszerezett számok felbőszíthették a város új vezetőségét, mivel a sajtótörvényre való hivatkozással megtorlást rendelték el. A városi tanács 1848. június 16-i ülésének jegyzőkönyvében a *Pécsi Tárogató*val kapcsolatban a következőket találjuk:

„A »Fünfkirchner Zeitung« Tárogató című 2^{ik} mellékletében megjelent cikk által e Tanács megsértést találván törvényes tekintélyére nézve: A' közbírói tisztű főügyész ur oda utasított, hogy az abban feltalálható sértő kifejezések miatt a' vizsgálatot megtétetni és a' sajtótörvényi rendeletek szerint azoknak megtorlását sürgetni siessen.”²³

¹⁸ UNGÁR László: *Pécs 1848—49-ben*. Pécs, 1934. 13—14. l.

¹⁹ Az új tisztikar összetétele valójában nem nagyon különbözött a lelépőtől, minthogy csak két vezető távozott, a főbíró és a polgármester. Új ember volt azonban a kapitány és a tanácsnokok egy része. *Uo.* 13. l.

²⁰ A választás ajánlás és ellenőrök nélkül folyt le, ezért AIDINGER mandátumát az országgyűlés július 13-án megsemmisítette. Újabb röpiratvita után ismét AIDINGER került ki győztesen a választási harcból. *Uo.* 15. l.

²¹ Pécsett két párt volt ekkor: a liberálisoké vagy a kalapjuk mellé tűzött bogyróról „vörösbogyósoké”, és a konzervatívoké vagy „fchérpántlikásoké”. *Vö.*: A „*Pécs-Baranyamegyei Muzem Egyesület*” *Értesítője*, 1912. Pécs, 1912. 32. l.

²² JELLASITS 1949 februárjában be is került az osztrák megszállás első királyi biztosa, ifj. MAJLÁTH György által kinevezett új tisztikarba, az ún. beltanácsba. *L. UNGÁR: i. m.* 26. l.

²³ 2773/1848 Tü. jzkv. (Pécsi Állami Levéltár). *L. még KARDOS: i. m.* 22. l. Megjegyezzük azonban, hogy KARDOS idézetéből kimaradt a jegyzőkönyvben jól olvasható „2^{ik}” szócska.

A *Pécsi Tárogató* második, eddig sajnálatosan ismeretlen száma nyilván az elsőben foglalt vádagnál is súlyosabbakkal illette a város vezetőségét.²⁴

Az ügy kimenetelére nézve nem állnak rendelkezésünkre megbízható adatok, minthogy a későbbi városi tanácsülések jegyzőkönyveiben a magyar melléklap feltételezett betiltásának vagy akár a tisztí főügyész esetleges, ezzel kapcsolatos jelentésének nincsen nyoma.²⁵ Az meg egyáltalán kétséges, hogy Pécssett megalakult volna a sajtóvétségekkal foglalkozó esküdtszék, noha a belügyminiszter 1848. május 7-én már közölte a végrehajtási utasítást a törvényhatóságokkal.²⁶ Talán a főleg a déli végeken meggyorsuló hadi események következtében elmaradt a *Pécsi Tárogató* cikkíróinak felelősségrevonása. A városi tanácsot, a jegyzőkönyvek bizonyossága szerint, ez idő tájt főleg a katonai előkészületek foglalkoztatták. A *Fünfskirchner Zeitung*ról azonban bizonyosan tudjuk, hogy 1848 szeptemberének végéig megjelent. Feltehetőleg vele együtt a magyar melléklap szintén.

NEUWIRTH október 1-től fólió nagyságban, hetente háromszor akarta megjeleníteni újságját a más lapokban közzétett hirdetés szerint,²⁷ de erre sor már nem kerülhetett, mivel a szerkesztő JELLACHICH csapatai elől Pécsről Pestre menekült. A horvát csapatok kivonulása után a pécsi szerkesztő új lap megindítását tervezte *Die Südungarische Grenzboten* címmel. Ezzel kapcsolatos hirdetése az *Ungarban* jelent meg december 10-én. A hirdetés magyar melléklapot nem említ, viszont a lap ívrét formában való heti négyszeri megjelenését és benne gazdag anyagot ígér NEUWIRTH.²⁸ E lap kiadása azonban szintén elmaradt.²⁹

A *Pécsi Tárogató* elnémulása után 12 éven keresztül még melléklap formájában sem jelent meg Pécssett magyar nyelvű időszakai sajtótermék. Csak 1860-ban látott azután napvilágot a *Pécsi Lapok* című hírlap, BÁNFFAY Simon megyei főügyész szerkesztésében.³⁰ BÁNFFAY részben felelevenítette a 48-as magyar melléklap emlékét, amikor az új pécsi újság hírvonatának a *Pécsi tárogató* címet adta, bár lapja indulásakor nem utalt NEUWIRTH *Pécsi Tárogató*jára.

HERNÁDY FERENC

²⁴ AIDINGER Pál a személyét ért támadások ellenére a város polgármestere maradt képviselőse mellett, egészen az osztrák csapatok bevonulásáig, 1849. január végéig. L. UNGÁR: *i. m.* 25. l.

²⁵ Talán ezzel az ügygel függ össze az a polgármesteri utasítás is, amely a városi hatóságok ellen izgatókkal és engedetlenségre uszítókkal szemben vizsgálatot rendel el. E vizsgálat eredményének ugyancsak nincsen nyoma a későbbi jegyzőkönyvekben. L. 2774/1848 Tü. jzkv. (Pécsi Állami Levéltár.)

²⁶ DEZSÉNYI Béla—NEMES György: *A magyar sajtó 250 éve*. 1. köt. Bp. 1954. 90. lap.

²⁷ KARDOS: *i. m.* 23. l.

²⁸ KARDOS *i. m.* 24. l.

²⁹ NEUWIRTH pesti tartózkodása idején az ottani német hírlapoknak dolgozott. Utóbb, az osztrák önkényuralom alatt, súlyosan megbűnhődött publicisztikai munkásságáért. WINDSCHGRÄTZ 1849 elején elfogatta és hadbíróság elé állította. NEUWIRTH ezután tíz évig az olmützi kazamatákban raboskodott, fogsága alatt megőrült. Verőcén halt meg testvérbátyjánál, a 90-es években. L. SZINNYEI: *Magyar írók*. 9. köt. 1027. h.

³⁰ VÁRADY *i. m.* 413. l.